

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

פרק שלישי; דף כט (ל)

מט. האם יש לנשים דלהלן קנס, באונס ובפיתוי?

א. ממזרת ונתינה ושאר נשים האסורות ב'לאו' על האונס והמפתה.

ב. אשה האסורה על האונס או המפתה באיסור כרת.

ג. כותית.

ד. גיורת, שבויה שנפדית, שפחה שנשתחררה.

ה. קטנה.

ו. אשה האסורה על האונס או המפתה משום איסור כהונה, או באיסור עשה.

א. לסתם מתניתין, ממזרת ונתינה, והוא הדין לשאר חייבי לאוין — יש להן קנס. אבל לרבי שמעון בן מנסיא, כל אשה שאין ראוי לקיימה אין לה קנס (ולו תהיה לאשה — אשה הראויה לו. ותנא דידן ריבה מהנערה או מהבתולת שאפילו אשה שאינה ראויה לו ואין לו בה הוייה — משלם).

א. הנתינה — לפרש"י כאן (וכן דעת הרמב"ם (איסור"ב יב, כג); בעל המאור — יבמות עח, וכלשנא קמא דרבא

שם), אסורה מגזרת דוד. ולפר"ת — מדאורייתא, משום לא תתחתן בסם. (וכ"כ רש"י בגטין

פה. ובמכות יג. וכן דעת הסמ"ג לאוין קיב, ותוס' שאנץ במכות). ויש אומרים שמהתורה אין איסור אלא

בגיורת עצמה, אבל הדורות שלאחר מכן אינם אסורים אלא מגזרת דוד. (עפ"י רמב"ן יבמות עח;

ר"ן וריטב"א כאן. וע' יש"ש).

ב. אם התרו בו למלקות, לדברי רבי יוחנן (להלן לה) פטור מלשלם, שאין אדם לוקה ומשלם. וכן

פסק הרמב"ם (נערה בתולה א, יא) ועוד.

ג. לתנא דמתניתין, יש לחקור בעבד הבא על בת ישראל, האם חייב קנס כבשאר חייבי לאוין. ונראה להוכיח קצת

מדברי התוס' (ל. ד"ה הכל) שאינו חייב, שכתבו שמה הוצרך הכ' ליבמה לשוק ולא כתבו לעבד הבא על

בת ישראל. [ואולי הטעם הוא לפי שאינו בתורת גטין וקדושין, ועל זה לא נאמרה הפרשה, וכעין דברי הגרעק"א

לגבי שפחה וגויה שאין להן קנס. (ע' ירושלמי כאן ועוד). שמעתי מהגר"א סילבר שליט"א. ובמנחת חינוך

(סא, יז תקנו, ח) צדד שיש לעבד חיוב קנס [ומשלם לאחר שנשתחרר] אעפ"י שאינו במצות 'לזו תהיה לאשה'.

ב. אשה האסורה עליו באיסור כרת ואין בה מיתת בית דין — לתנא דמתניתין יש לה קנס, ולרבי שמעון בן

מנסיא אין לה לפי שאינה ראויה לו, כאמור. וכן לשמעון התימני, כל אשה שאין לו בה הוייה (= קדושין)

אין לה קנס.

הבא על הנדה — אף על פי שהוא בהכרת, יש לה קנס בין לשמעון התימני ובין לרבי שמעון בן מנסיא,

כי יש בה תפיסת קדושין וגם ראוי לקיימה. ולאפוקי מרבי נחוניא בן הקנה שהיה אומר כל המתחייב כרת

נפטר מתשלומין.

א. הרמב"ם (נערה בתולה א, יא) פסק שחייבי כריתות אם התרו בו למלקות — לוקה ואינו משלם,

אבל לא התרו בו — חייב קנס.

ב. באונס, לפי דעה אחת אין חיוב קנס בחייבי כריתות מפני שניתן להצילה בנפשו ועל כן פטור

מן התשלומין מלבד באופן שכבר פגמה קודם לכן, כגון שבא עליה קודם לכן שלא

כדרכה, או במניחתו שלא יהרגנה, שלרבי יהודה לא ניתן להצילו בנפשו, או בשיכול להצילו באחד מאבריו. (עפ"י סנהדרין עג-עד, ע"ש. ואולם הרמב"ם השמיט אוקימתות אלו. ע' שער המלך שבת כד ד"ה ודרך; אחיעזר ח"א יח; חדושי הגרנ"ט — לט).

ג. תנן, הבא על הכותית — יש לה קנס.

לפרש"י, סובר תנא דמתניתין כותים גרי אריות הם. ולרבי שמעון בן מנסיא אין לה קנס משום שאינה ראויה לו. ולפירוש התוס', למאן דאמר כותים גרי אריות — אין לה קנס, שנכרית היא, ורק למאן דאמר גרי אמת הן יש לה קנס.

ד. הגיורת והשבויה והשפחה, שנפדו שנתגיירו ושנשתחררו פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד — יש להן קנס. יתר על כן — אין להן קנס (משנה לו:), שבחזקת בעולות הן, ואין קנס אלא לבתולה. רבי יהודה אומר: שבויה שנפדית הרי היא בקדושתה אפילו גדולה, (ואפשר טעמו שלא יהא חוטא נשכר. עפ"י להלן לו:).

א. בירושלמי מבואר ששפחה אפילו משומרת אין לה קנס. (מובא בתוס').

ובגירות ושפחה, אם יש עדים שלא נבעלה קודם — כתב המנחת-חינוך (סא, טו) שמסתבר שיש להן קנס.

ב. מדין תורה השבויה אינה בחזקת בעולה ויש לה קנס, אלא גזרה דרבנן היא כדי שלא תנשא לכהן, לכך עשאוה כבעולה לכל דבריה. (עפ"י תוס' לו:). ובאופן שהיא מותרת לכהן, כגון שעד אחד מעיד שהיא טהורה, שהאמינוהו — ודאי יש לה קנס. (עפ"י מנחת חינוך סא, טו; אגרות משה אה"ע ח"א קעג, ב).

ג. נראה שכשם שפטור מלשלם קנס לשבויה שנפדית וכד', כך פטור ממצות עשה דולו תהיה לאשה, שנידון הדבר כספק ממון ולא כספק איסור לחומרא. ואולם יתכן שאם המאנס מודה שמצא לה בתולים ראוי לחייבו לשאתה לאשה, שאין הודאתו פוטרותו מחיוב עשה כדברי הרדב"ז. (עפ"י אחיעזר ח"ג פב, ז).

ד. אמה עבריה יש לה קנס. ונראה להוכיח מהירושלמי (המובא בתוס' כאן) ומרש"י (בשבעות לג) שקנסה לאביה ולא לאדון. (עפ"י אגרות משה אה"ע קעד).

ה. קטנה — לדברי רבי מאיר אין לה קנס (ולו תהיה לאשה — במהוה עצמה הכתוב מדבר. מ:). וכן סתמה משנתנו, (וכן סובר רבי יאשיה, ולפירוש רבנו תם — אף רבי יונתן. תוס' לו. ד"ה ואם). וחכמים אומרים: קטנה מבת שלש שנים ויום אחד ועד שתיבגר יש לה קנס. (נעך — אפילו קטנה משמע. שם).

א. הרמב"ם (נערה א, ח) והרי"ף (בסוף הפרק) והרא"ש ועוד פסקו כחכמים שקטנה יש לה קנס. ולדעת רבנו חננאל (מובא ברא"ש ובטור) והרמב"ן הלכה כרבי מאיר.

ב. לחכמים, כשם שיש קנס לקטנה כך יש בה מצות עשה דולא תהיה לאשה. (עפ"י אבני נזר אה"ע שה).

ג. בספר מנחת חינוך (סא, ח) מסתפק אם המפתה קטנה דינו כמאנס, כי פיתוי קטנה אונס, ומחויב לישאנה וגם משלם קנס, כדין המאנס, או דינו כמפתה שאינו חייב לשאתה ואינו משלם קנס אלא אם לא נשא. והביא מההפלאה (מ:). שתלה זאת במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן ועוד, אם פיתוי קטנה נידון כאונס אם לאו. וכן נקט הגרעק"א שכיון שפיתוי קטנה אונס דינו כשאר אונס. והרש"ש השיג על כך, שאינו בכלל תחת אשר ענה. ובחזון איש (קלה, לדף מב, א) הוכיח מהגמרא ומתוס' שיש לו דין מפתה, מפני שלא התעיב מעשיו לאונס. וכן הביא

מהרמב"ן. (וכן בקובץ שעורים להלן צדד שאמנם אין זה 'רצון' אבל אינו בכלל 'אונס', וכן נקט בהגהות חכמת שלמה (אה"ע קעז). ובאילת השחר (מב.) השיג על דבריהם).
 ד. קטן מבן תשע שאנס — צידד במנחת חינוך (תקנז,*) שאף על פי שפטור מתשלומין כיון שאינו בר עונשין, כשיגדל הוא מצווה ב'ולו תהיה לאשה'.

ו. אשה האסורה על האונס או על המפתה משום איסור כהונה — לדברי רבי שמעון בן מנסיא אין לה קנס, שהרי אינו ראוי לקיימה. אבל לשמעון התימני, אם קידושין תופסין בה יש לה קנס. הלכך אפילו לרבי עקיבא שאמר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין, באיסורי כהונה אמר רבי סימאי שקדושין תופסין, (שכן נאמר באלמנה לכהן גדול לא יקח... ולא יחלל — חילולין הוא עושה ואין עושה ממזרים. והוא הדין בגרושה לכהן וכדו'). ואולם לדברי רבי ישבב בדעת רבי עקיבא, כל שאין לו ביאה בישראל הולד ממזר, גם באיסורי כהונה. אך אפשר שלשיטתו חייבי עשה, כגון מצרי ואדומי בתוך בשלשה דורות לגירותם — קדושין תופסין בהם. ושמא אף באלו אין קדושין תופסין מלבד בבעולה לכהן גדול (רש"י: שנבעלה שלא כדרכה. ר"ח: כהן גדול שאנס או פיתה בתולה, והריהי מעתה בעולת עצמו ומדאוריתא אין לו לשאתה לכתחילה. [ויש סוברים שאף בדיעבד יוציא (רמב"ן), וי"א שאף מתחלת (רמב"ם), וי"א שאינה אסורה אלא מדרבנן. עתו' יבמות ס. שער המלך אישות ג,ה]), לפי שהוא עשה שאין שוה בכל.
 א. כאמור לעיל, להלכה אם התרו בו למלקות, אינו משלם קנס מפני שהוא לוקה.
 ב. הבא על הסוטה, שאירס אשה וזינתה תחתיו שלא כדרכה וגירשה — לרבי שמעון בן מנסיא אין לה קנס, שהרי אסורה עליו. ולשמעון התימני יש לה קנס, שהרי יש לו בה קדושין לדברי הכל. (עפ"י תוס').

דפים בט — ל

ג. האם יש תפיסת קדושין בחייבי לאוין, בחייבי עשה, ובאיסורי כהונה?

חייבי לאוין שאין בהם כרת או מיתת בית דין — לדברי חכמים, קדושין תופסין בהם. ולרבי עקיבא אין קדושין תופסין.
 חייבי לאוין דכהונה — מחלוקת רבי סימאי ורבי ישבב בדעת רבי עקיבא.
 חייבי עשה — אפשר שאפילו לרבי ישבב קדושין תופסין ואפשר שאין קדושין תופסין אלא בבעולה לכהן גדול, וכנ"ל.

דף ל

גא. אלו מאורעות ופגעים הבאים על האדם, מגזרת שמים הם באים ואלו תלויים בידי אדם?

הכל בידי שמים חוץ מצנינים פחים. (צנינים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם. ואינם באים באונס על האדם אם חפץ להיזהר ולהיספן בביתו. ואולם הבא בדרך פעמים שאינו יכול להינצל מן החמה. [ומן הצנה] עפ"י תוס' וריטב"א). אבל שאר פגעים ומאורעות הבאים על האדם שלא בגרמתו (תוס') — בגזירת מלך הם באים, וכדרך שאמר רב יוסף וכן שנה רבי חייא, מיום שחרב בית המקדש דין ארבע מיתות לא בטלו. מי שנתחייב סקילה — או נופל מן הגג או חיה דורסתו, ומי שנתחייב שריפה — או נופל בדליקה או נחש מכישו, ומי שנתחייב הריגה — או נמסר למלכות או ליסטים באים עליו, ומי שנתחייב חנק — או טובע בנהר או מת בסרוככי.

א. מבואר בתוס' שמעשה שאדם גרם לעצמו בפשיעתו, אינו בכלל גזרת שמים. ואדם הפוגע באחר — הג"ר אלחנן וסרמן (קובץ מאמרים, 'הכל בידי שמים חוץ מצנינים פחים') נקט על פי הרמב"ן

דף כט

הערות וציונים

'הבא על הכותית' — לפרש"י, תנא דמתניתין סובר כותים גרי אריות הן. ודנו האחרונים מדוע לא ייפטר משום קם ליה בדרכה מיניה, שהרי בבעילתו רשאים קנאים להורגו כדין הבועל ארמית. יש אומרים שחייב מיתה זה אינו פוטר מממון, ויש אומרים שבכותית אין דין קנאים פוגעים בו. (ע' בהפלאה ורעק"א; שו"ת בית זבול ח"ב ד. ד. וע' להלן ב'כללים ושיטות' — חייבי מיתות שונים. וע"ע 'ביצחק יקרא' ח"א לח שרש"י לשיטתו ביבמות (כד:); שגרי אריות גרים הם, ולכך יש להם קנס. ולפי"ז פשוט שאין בזה דין קנאים פוגעים בו).

בבאור דברי התוס' בענין הכותים שיש לומר חזקת אבות שלא נטמעו בהם עבד ושפחה — ע' בקובץ שעורים; שערי ישר ב,ז-ח; חזון איש ב,כה; בית ישי נח,א; חדושי ר' שמואל — טז; אילת השחר.

'הני נערות פסולות אית להו קנס כשירות לא?' — כי כל מקום ששנו 'אלו' — משמע דוקא אלו ולא אחרות. (ריטב"א ועוד).

'קטנה מבת יום אחד ועד שתביא שתי שערות יש לה מכר' — יש לדייק, דוקא מבת יום אחד, אבל עוֹבֵר אינו במכירה. ואפילו לפי הסוברים שאפשר למכור עובר במעי בהמה, שונה מכירת בתו שצריך שתהא ראויה לקיים בה דין יעוד, הלכך אין שייך בעוֹבֵר. ואולם לפי הסוברים שקדושין תופשים בעובר מיד, קשה. (קובץ שעורים. וע"ע באילת השחר שנו"ג אם עובר נחשב ראוי ליעוד.

וכבר נגע בדבר המנחת-חינוך (מג,ב), והוסיף להעיר הלא תנא קמא הוא רבי מאיר ולשיטתו אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אם כן גם מכירת עוֹבֵר מועילה. וכתב שאפשר שנקט דבר פסוק לכולי עלמא. ועוד אפשר שיכול לחזור בו מהמכירה אפילו לרבי מאיר הלכך נקט התנא דבר פסוק.

יש להעיר לגרסת הרא"ש 'קטנה מבת ג' שנים ויום אחד...' (וכן הוא בגמרא כתב יד מינכן). ונקטו ג' שנים משום קנס, שפחות מג"ש אין שייך לדון על קנס, שאין ביאתה ביאה, והכי נמי י"ל לגרסתנו שלכך נקטו מבת יום אחד, שמאז יש לדון על קנס ולא קודם לכן. אך עדיין יש מקום לדקדק בלשון רש"י בריש ע"ב. ושמו י"ל שלכך נקט מבת יום אחד, כי העובר בלא"ה שייך לבעל אף ללא דין מכירת בתו, כמו שנאמר בנוגף אשה הרה. ואמנם אין יכול הבעל למכרו ממש שיהא שייך לאדם אחר לאחר הלידה, אבל אפשר שיכול למכור את העובר כלפי הזכויות שיש לו בעודו עובר, ואולי הוא שלו ממש באותה שעה. ע' במש"כ בב"ק מט).

(ע"ב) 'אלא שיתא קראי כתיבי...' — פירוש, רב פפא וריש לקיש אינם חלוקים זה על זה, אלא יש צורך בשתי הדרשות גם יחד. (עפ"י ריטב"א)

דף ל

באורים והערות; ראשי פרקים לעיון

'איכא בינייהו בעולה לכהן גדול, ומאי שנא — דהוה ליה עשה שאינו שוה בכל' — הקשה הגרעק"א, אם כן גם בלאוין דכהונה נאמר כן, שהואיל ואינם שוים בכל, לא יהא בהם ממזר אפילו לרבי עקיבא, [שהרי מקור דינו של רבי עקיבא הוא מלא יגלה כנף אביו וסמוך לו לא יבא ממזר, ושם הוא לאו השוה בכל ואין לנו ללמוד ללאו שאינו שוה בכל].